

USTVARJANJE STRATEGIJ ZA PREPREČEVANJE IN PRESEGANJE SOCIALNE IZKLJUČENOSTI ROMOV V OBČINI GROSUPLJE

UVOD

Eden od virov etnično občutljivega znanja na Fakulteti za socialno delo je projektno delo z Romi. Razvijati se je začelo v študijskem letu 2003/2004. Študenti, ki se za delo odločijo prostovoljno, lahko pridobijo etnično občutljiva znanja, pa tudi raziskovalne izkušnje na terenu in izkušnje dela v skupnosti. Gre za inovativno obliko opravljanja obvezne prakse oz. prostovoljnega dela v času študija, saj večina učenja poteka v »tradicionalnih« oblikah, kot so socialni zavodi, domovi za upokojence, centri za socialno delo, društva ipd. Zadnja leta se vse več študentk in študentov zanima za opravljanje študijskih obveznosti na bolj inovativen način, v projektnem delu, zunaj institucionalnih okvirjev, v vsakdanjem okolju uporabnikov.

POBUDA ZA PROJEKT

V okviru študijskega programa Fakultete za socialno delo je pri predmetu skupnostno socialno delo, prvotno pod mentorstvo mag. Simone Žnidarec Demšar, večletne asistentke

na Fakulteti za socialno delo, že v študijskem letu 2001/2002 skupina študentk in študentov na CSD dobila podatke, da je v skupnosti Grosuplje še posebej izpostavljena in ogrožena skupina Romov, saj je zaradi družbene izključenosti prikrajšana na več področjih vsakdanjega življenja (osnovne življenjske razmere, izključenost iz skupnosti itd.).

Skupina študentov je na podlagi te informacije svoje delo usmerila v sodelovanje z Romi in podporo njim pri uresničevanju ciljev, ki jih Romi sami definirajo kot pomembne za bolj kakovostno življenje v skupnosti. Tako so Romi že v prvi fazi projekta postali dejavni udeleženci, saj brez njihovega definiranja problemov, ovir, težav, stisk, kot jih občutijo v vsakdanjem življenju, in njihove vizije projekta sploh ne bi bilo mogoče zastaviti in izvajati. Vsebinsko podpore so definirali Romi sami, študentke in študenti Fakultete za socialno delo pa so v vlogi soizvajalcev s svojim znanjem, iznajdljivostjo in vztrajnostjo pripomogli k uresničevanju skupaj zastavljenih ciljev.

KRATKA VSEBINA PROJEKTA

Romi so ena izmed družbenih skupin, ki jih najbolj prizadene sistematično izključevanje. To se kaže v diskriminacijskih praksah pri dostopu do zaposlitve (uradna statistika v Sloveniji navaja, da je 72 % Romov brezposelnih (Urad za narodnosti 2006), raziskavci v lokalnih okoljih pa kažejo tudi na 90-odstotno brezposelnost Romov), v javnih službah, na področju izobraževanja in v tem, da jim družba sistematično ohranja slabe življenjske razmere.

Grosuplje je ena od slovenskih občin, v katerih živi večje število Romov. Nacionalno poročilo *Zaščita manjšin v Sloveniji* (2001) izpostavlja občino Grosuplje kot tisto, ki najslabše skrbi za osnovne bivalne razmere Romov. V občini Grosuplje večina romskih naselij nima niti elektrike niti vode. Občina Grosuplje Romom kljub zakonskemu določilu in odločbi ustavnega sodišča onemogoča izvolitev romskega svetnika. Izkušnje Romov kažejo na njihovo izjemno prikrajšanost na ekonomski, socialni in simbolni ravni. Zato

projekt temelji predvsem na skupnostnem socialnem delu (Rothman 1972, Rapoša Tajnšek 1993), pri katerem si skupaj z Romi prizadevamo izboljšati kakovost njihovega življenja. Projekt izhaja iz paradigme vsakdanjega življenja, upošteva perspektivo moči (Dragoš 2005, Saleebey 1997 a, 1997 b) in antidiskriminacijsko perspektivo (Dominelli 1988, 1995, Dalrymple, Burke 2003). Romi so enakovredno vključeni v odločanje o svojem življenju na način, da postane moč manjšine enaka moči večine.

Projekt sledi načelu zaščite manjšin (*Zaščita manjšin v Sloveniji* 2001), se pravi, da upošteva dvoje: uveljavljanje antidiskriminatorskih ukrepov (ukrepov, ki zagotavljajo enak položaj ne glede na izvor) in podporo manjšinskim pravicam (ohranjanje kulturne raznovrstnosti, da bi se izognili prisilni asimilaciji v večinsko kulturo).

Projektno delo temelji na doseganju več ciljev, ki so pomembni tako za študente (pridobitev delovnih izkušenj na področju socialnega dela z etničnimi skupinami) kot za Rome (odpravljanje njihovih socialnih stisk).

KAJ PRIDOBIJO ŠTUDENTI?

Študentke in študenti se učijo akcijskega načrtovanja, izvedbe in evalvacije skupnostnega projekta. Pri tem upoštevajo načela, kot so: uporabniška perspektiva, možnost izbire, vpliv uporabnikov, participacija in antidiskriminacijska praksa. Prevzemajo vloge, kot so: poslušalec, raziskovalec, informator, pobudnik, animator, zagovornik, organizator. Spoznavajo metode socialnega dela:

- metodo ocenjevanja (življenjskih situacij, potreb, moči, virov),
- metode skupinskega dela (reševanje konfliktov, učenje socialnih spretnosti, asertivnosti, akcijske skupine, timsko delo),
- metode interaktivnega dela (zastopanje interesov Romov in zagovorništvo, podpora in mediacija v konfliktih v lokalni skupnosti),
- metode socialnokulturnega dela (animacija mladostnikov in otrok z namenom aktivnega preživljanja prostega časa),

- metode povečevanja družbene emancipacije (povezovanje, sodelovanje, analiza razmerij moči),
- organiziranje storitev (sosedske pomoči, prostovoljnega dela, učne pomoči),
- različne oblike terenskega uličnega dela,
- metode dokumentiranja in raziskovalnega dela (akcijsko raziskovanje, hitra ocena potreb in odgovorov, uvajanje inovacij),
- organizacijske spretnosti (metode vodenja in organiziranja sestankov, problematiziranja, organiziranja problemskih sestankov, pogajanja).

Študenti z neposredno navzočnostjo v lokalni skupnosti spoznavajo etnično realnost Romov v petih romskih naseljih v občini Grosuplje, v katerih živi približno 250 Romov. Projekt temelji na pomembnih kompetencah za etnično občutljivo učenje. Študentke in študenti imajo pri delu s posamezniki, skupinami in širšo skupnostjo priložnost za učenje:

- raziskovanja potreb Romov (še posebej žensk in otrok ter mladostnikov),
- vzpostavljanja delovnega odnosa,
- načrtovanja, sodelovanja in evalvacije določenih dejavnosti (s poudarkom na spodbujanju dejavne vloge Romov v vseh fazah dela),
- udejanjanja načel skupnostnega socialnega dela (po vseh treh metodah – socialna akcija, razvijanje skupnosti, socialno načrtovanje),
- udejanjanja načel antirasističnega socialnega dela,
- udejanjanja načel etnično občutljivega socialnega dela,
- spodbujanja širše lokalne skupnosti k etničnemu dialogu (strpnost, sprejemanje, razumevanje drugačnosti).

Projektno delo temelji na načelih etnične občutljivosti (Devore, Schlesinger 1999, Thompson 2001), ki od prostovoljk in prostovoljcev zahteva poznavanje, razumevanje, spoštovanje kulturnih razlik in tudi antidiskriminacijsko naravnost. To pomeni učenje in delovanje na več področjih:

- razumevanje lokalne zgodovine, socialnega, kulturnega, ekonomskega položaja Romov v skupnosti,
- prikaz osebnih, kulturnih in institucionalnih rasističnih praks študentom,

- razumevanje sprememb, ki so potrebne za zagotavljanje enakih možnosti Romov v skupnosti,
- spodbujanje k družbenim spremembam (v nasprotju z vzdrževanjem obstoječega stanja).

KAJ PRIDOBIJO ROMI?

Ker v vseh romskih naseljih v občini Grosuplje Romi opozarjajo na problem neurejenih bivalnih razmer (ureditev električne napeljave, vodovoda, kanalizacije) in neurejenega lastništva zemljišč, so bili cilji projekta v prvem letu usmerjeni prav v raziskovanje in zbiranje informacij o možnostih urejanja na različnih lokalnih ustanovah in v spodbujanje občine k dialogu o skupnem reševanju problema. Iz perspektive zagovornišva je bila vloga prostovoljcev predvsem v krepitvi moči Romov, spodbujanju in podpori, da se Romi organizirajo in jasno izrazijo svoje zahteve. To je sprva zahtevalo, da so študentke in študenti na občini zagovarjali interese Romov, z leti pa so študente nadomestili Romi sami in danes, ob podpori zagovornice, sami vodijo dialog z občino. To je izjemno pomembno, saj dogovori o urejanju razmer tudi na simbolni ravni zagotavljajo, da bodo lahko bivali v teh naseljih, da jih ne bodo zopet prisilno preseljevali (kot se je to v občini Grosuplje že dogajalo).

Kaj torej pridobijo Romi s sodelovanjem s Fakulteto za socialno delo in prostovoljci? Veliko:

- podpora Romom v postopkih urejanja formalnega statusa (lastništvo zemljišč) in pri urejanju bivanjskih in življenjskih razmer v romskih naseljih v občini Grosuplje,
- podpora Romom pri opozarjanju in odpravljanju diskriminacijskih praks (neenaka obravnava v institucionalnih postopkih, dolgoletno izključevanje Romov v lokalni skupnosti na več ravneh, ozaveščanje javnosti o položaju in kulturi Romov, zagovornišvo pri zavzemanju za pravico do romskega svetnika v Grosuplju),
- spodbujanje služb v lokalni skupnosti k dialogu in medinstitucionalnem sodelovanju pri izboljšanju položaja Romov,

- razvijanje skupnosti (krepitev moči posameznikov in skupnosti, usposabljanje Romov za samoorganiziranje in povezovanje),
- povezovanje Romov iz vseh petih romskih naselij (podpora pri ustanovitvi in delovanju romskega društva),
- zagotavljanje aktivnosti (oskrba z oblačili, usposabljanje v socialnih spretnostih – npr. pisanje prošenj za zaposlitev, pritožb na odločbe ipd.) glede na izražene potrebe Romov,
- pozitivno medljsko prikazovanje Romov.

V okviru projekta se je v letih delovanja razvilo več dejavnosti.

Mali svet (Tikno them) je program, ki poteka v sodelovanju s CSD Grosuplje, financer pa je Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Temelji na preventivnih delavnicah, namenjenih predšolskim romskim otrokom v občini Grosuplje. Gre za nadgrajevanje spretnosti in znanj, ki so definirana v učnih programih običajnih programov vzgoje in izobraževanja za predšolske otroke: učenje črk in števil, učenje jezika, pesmic, sodelovanje v družabnih igrah, igre za razvijanje socialnih spretnosti. S temi dejavnostmi se otrokom omogoči lažji vstop in prehod v šolski sistem. Prav tako pa program zmanjšuje socialno izključenost romskih otrok in romske skupnosti ter večja vključenost Romov v lokalno okolje.

Integracijski program Korak k soncu (Korako ku kham) je program, ki ga sestavljajo dejavnosti za romske otroke v starosti od 3 do 10 let v lokalnem okolju. Gre za organiziranje obiskov ur pravljič, ogled risank, obisk grosupeljskega vrtca, udeležbo športnega dneva na osnovni šoli itd. Namen programa je povečati integracijo romskih otrok in s tem zmanjševati njihovo izključenost. Noben predšolski romski otrok iz občine Grosuplje namreč ni vključen v lokalni vrtec, zato so prikrajšani za številne dejavnosti in učenje socialnih spretnosti. Tako otroci v okviru tega programa vsaj deloma nadoknadijo zamujeno.

Promocija strpnosti je projekt, s pomočjo katerega prostovoljke oz. izvajalke učencem osnovnih šol v Grosuplju in okolici omogočajo kritično refleksijo o nestrpnosti s konstruktivnim modelom učenja, tj. modelom promovi-

ranja strpnosti. Gre za poudarjanje različnosti in enakovrednosti vseh ljudi s poudarkom na enakovrednosti romskih otrok, ki so pomemben del lokalne skupnosti. Mladi s takim načinom učenja dobijo priložnost za presejanje naučenih stereotipov in predsodkov.

Novoletno obdarovanje romskih otrok je sprva potekalo v romskih naseljih, zadnja leta pa prostovoljke skupaj z Romi organizirajo dogodek v širši lokalni skupnosti, tj. v grosupeljskem Družbenem domu. To je ena od priložnosti za povezovanje romske skupnosti, ki sicer redko zapušča svoja naselja. Romi so v prireditve dejavno vključeni (sodelovanje pri okraševanju prostora, povezovanje prireditve, skeč). Izvajalci poskušajo čim večkrat prireditve združiti z obdarovanjem neromskih otrok – tudi to spodbuja medkulturno povezovanje. Darila za romske otroke prostovoljke pridobijo s pomočjo prošenj, ki jih že novembra razpošljejo potencialnim donatorjem po Sloveniji.

Romsko društvo Romi gredo naprej (Roma džan angle) je kulturno-športno društvo, ki je nastalo zaradi pobud prostovoljcev. V društvu se Romi skupaj s prostovoljkami zavzemajo za izboljšanje svojega bivanjskega, socialnega in ekonomskega položaja, za ohranjanje in razvijanje identitete Romov, za enakopravno vključevanje Romov v javno življenje v občini, prav tako pa se postavljajo po robu pojavom etnične diskriminacije do Romov. Vsako leto ob svetovnem dnevu Romov Romi skupaj s prostovoljci v lokalni skupnosti organizirajo kulturno prireditev, promovirajo društvo in njegove dejavnosti, dejavnosti prostovoljk in Romov, ki so vanje vključeni, predvsem pa organizirajo vesel dogodek s plesno in glasbeno prireditvijo. V društvu so nekaj časa razmišljali tudi o organizaciji nogometne ekipe za Rome. Povezovanje, vključevanje v širšo lokalno skupnost se namreč lahko zgodi tudi na nogometnem igrišču. Že nogometno igrišče samo je simbolni vstop v skupnost, pojavljanje v javnosti. Romski mladostniki z obrobja tako dobijo priložnost za krepitev samozavesti in izboljševanje medsebojnih odnosov in odnosov z Neromi.

Pogajanja z občino je »projekt« prostovoljcev in predvsem Romov samih. Pri pogajanju

z občino glede urejanja infrastrukture in bivanjskih razmer v romskih naseljih sodelujejo predstavniki vseh romskih naselij skupaj s prostovoljko. Delo poteka v manjših delovnih skupinah. V njih se dogovarjajo o reševanju infrastrukturnih težav, kot jih vidijo Romi, s predstavniki občine (komunalnim inšpektorjem, županom in drugimi vidnimi predstavniki institucij). Cilj je, da Romi postanejo enakovredno vključeni v odločanje o svojem življenju. Delo je usmerjeno v pridobitev električne energije v vseh naseljih, urejanje pravnoformalnega statusa zemljišč, na katerih živijo Romi, urejanje odvoza komunalnih odpadkov, urejanje dovoznih poti do naselij in v njih, informiranje romske skupnosti o pravicah, ki Romom pripadajo po zakonodaji, ipd.

Niz filmskih večerov z debatnimi delavnicami (Muvi najt) temelji na organizaciji kakovostnega preživljanja prostega časa mladostnikov ob ogledu filmov. Ob tem prostovoljke organizirajo razprave, ki odpirajo priložnosti za preventivno delovanje na področjih, ki so za mlade aktualna (droge, spolnost, nasilje, samopodoba, šola, starši, izključenost, nesprejetost ipd.). Ker je na ogled filmov vabljeno širše občinstvo, ne zgolj romsko, je namen večerov tudi medkulturno povezovanje, spoznavanje.

Kar želim, to postanem (So peske želinu, dova tako hinju!) so delavnice za mlade. Na njih gre za predstavitev uspešnih zaposlenih Romov in njihovih poklicev. Mlade iz romskih naselij v grosupeljski občini je težko motivirati za nadaljevanje šolanja (večina ga prekine že po treh ali štirih letih nerednega obiskovanja šole). Nihče od okoli 40 mladih (med 12. in 22. letom starosti) iz romskih naselij v občini nima dokončane osnovne šole! S tem se nadaljuje večdimenzionalni in večgeneracijski krog socialne izključenosti. Namen predstavitev uspešnih posameznikov je motivirati mlade k zastavljanju konkretnih življenjskih ciljev in pridobivanju (neformalnih) znanj ter formalne izobrazbe, ki omogoča dejavno reševanje lastne socialne problematike in je ključni dejavnik pri presejanju izključenosti. Namen je spodbuditi mlade Rome, da odkrijejo svoje poklicne želje in se vrnejo v šolske klopi.

Romska ženska sekcija je dejavnost po vzoru socialne akcije, a še ni popolnoma zaživela. Rominje so pogosto dvojno diskriminirane – kot ženske in kot Rominje. Kot ženske so pogosto priklenjene za štedilnik, kot Rominje pa nevidne, neslišane. Dejavnosti naj bi jim omogočile medsebojno povezovanje ob razpravah o različnih temah (zdravje žensk, kuhanje, vzgoja otrok, nasilje) in vključevanje v širšo lokalno skupnost (ob obiskih raznih institucij).

Delo v romskih naseljih. Prostovoljci poleg vseh naštetih dejavnosti, ki potekajo zunaj romskih naselij, prihajajo v stik z Romi tudi na njihovih domovih, v romskih naseljih, torej v njihovem neposrednem življenjskem okolju. Predvsem gre za izvajanje učne podpore romskim otrokom ter pogovore in svetovanja odraslim Romom. Prostovoljci tako prihajajo v stik z neposrednimi odzivi ljudi na življenje v materialno nepreskrbljenem okolju (brez elektrike in vode, neurejeno cestišče, pomanjkanje oblačil in obutve, hrane, gospodinjskih pripomočkov, posteljnine, notranje opreme, neurejena okolica). Kljub temu prostovoljci pri svojem delu raziskujejo in zaznavajo želje odraslih in otrok ter krepijo povezovanje s širšo lokalno skupnostjo pri zadovoljevanju določenih potreb posameznikov ali družine.

V vseh letih delovanja je projektni tim pri teh dejavnostih razvil konstruktivni etnično občutljiv dialog z lokalnimi institucijami v Grosuplju, kot so CSD, občina, osnovna šola, knjižnica, zdravstveni dom.

IZKUŠNJE PROSTOVOLJCEV PRI PROJEKTNEM DELU Z ROMI

Študentke in študenti menijo, da jim projektno delo v primerjavi s tradicionalnimi oblikami prakse bolj omogoča integracijo pridobljenega teoretskega znanja in praktičnih spretnosti na področju skupnostnega in etnično občutljivega socialnega dela. Marsikdo med njimi je šele v času izobraževanja za socialno delo imel priložnost vzpostaviti spoštljiv in delovni odnos z Romi, vsi pa so imeli priložnost odkriti svoje skrite predsodke.

Na začetku dela z Romi sem imela drugačno mišljenje o njih, kot ga imam zdaj. Podzavestno sem jih krivila, češ da so si sami krivi za položaj, v katerem se nahajajo, da se otroci ne želijo izobraževati, starejši ne želijo delati, nič ne naredijo, da bi si izboljšali položaj. Danes vem, kako zelo jih družba izključuje. Sedaj vem, da za položaj, v katerem so, niso krivi sami, ampak družba, ki jim ne da možnosti normalnega vključevanja. V šoli romske otroke zmerjajo in zaradi tega je popolnoma razumljivo, da ne želijo hoditi v šolo. Številni Romi, ki so komaj dobili službo, so bili po zelo kratkem času odpuščeni, samo zato, ker so Romi. (Študentka 2. letnika, 2007.)

Sedaj mnogo bolje razumem položaj Romov, kot sem ga prej. Ko nekdo začne govoriti proti Romom, se postavim v zagovorniško pozicijo. Ljudje so pogosto prepričani, da Romi prejmejo več denarja iz sociale in da so zaradi tega privilegirani. Vendar to sploh ni res. (Študentka 3. letnika, 2007.)

Na tem področju je potrebnega še veliko dela. Branje teoretičnih tekstov je zame osebno pomenilo kot neko vodilo. Naučila sem se, da je potrebnega veliko terenskega dela, ki je edini način, da spoznamo, kaj so dejanske potrebe Romov. Terensko delo mi je prav tako omogočilo, da sem se lahko odzivala na njihove izražene potrebe in delala v partnerstvu z njimi. Ne predstavljam si takega dela, če bi sedela v pisarni. (Študentka 4. letnika, 2007.)

POVABILO

Projekt je odvisen od aktivnih prostovoljcev. Kakšno leto jih je manj (do sedaj najmanj 4), kakšno leto več (do sedaj največ leta 2009, 27, tudi z drugih fakultet). Veliko dejavnosti je že razvitih in dobro zadovoljujejo potrebe Romov. Ti namreč izražajo zadovoljstvo nad sodelovanjem z nami in si ga želijo tudi v prihodnje. Vendar je veliko potreb še nezadovoljenih, veliko tudi neraziskanih, nezaznanih. Pri tako marginalizirani skupnosti, kot je romska, pa naj bo v katerikoli občini, je veliko priložnosti za socialno delo. Res je, da sami ne moremo

spremeniti sistema, lahko pa pomembno pripomoremo k želenim spremembam in ne zgolj vzdržujemo obstoječe stanje. Zato povabilo novim prostovoljcem, študentom socialnega dela (in tudi študentom drugih fakultet), da se nam pridružite pri preseganju in preprečevanju izključenosti Romov!

Špela Urh

VIRI

- DALRYMPLE, J., BURKE, B. (2003), *Anti-oppressive practice. Social care and the law*. Maidenhead, Philadelphia: Open University Press.
- DEVORE, W., SCHLESINGER, E. G. (1999), *Ethnic-sensitive social work practice*. Boston: Allyn & Bacon.
- DOMINELLI, L. (1988), *Anti-racist social work: A challenge for white practitioners and educators*. Basingstoke: Macmillan Education.
- (1995), Antirasistične perspektive v evropskem socialnem delu. *Socialno delo*, 34, 3: 181-194.
- DRAGÓCS, S. (ur.) (2005), *Krepitev moči*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo.
- RAPOŠA TAJNŠEK, P. (1993), Skupnostno socialno delo in skupnostna usmeritev v praksi socialnega dela v Sloveniji. *Socialno delo*, 32, 5-6: 139-151.
- ROTHMAN, J. (1972), Three models of community organization practice. V: Cox, F. M., Erlich, J. L., Rothman, J., Tropman, J. E. (ur.), *Strategies of community organization. A book of readings*. Illinois: F. E. Peacock (20-36).
- SALEEBEY, D. (1997 a), Introduction: Power in the people. V: D. Saleebey (ur.) *The strengths perspective in social work practice*. New York: Longman (3-19).
- (1997 b), The strengths approach to practice. V: D. Saleebey (ur.) *The strengths perspective in social work practice*. New York: Longman (49-57).
- THOMPSON, N. (2001), *Anti-discriminatory practice*. London: Palgrave Macmillan.
- Urad za narodnosti (2006), Splošne informacije o romski etnični skupnosti v Republiki Sloveniji. [Http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/IzrednaGradivo3.pdf](http://www.uem.gov.si/fileadmin/uem.gov.si/pageuploads/IzrednaGradivo3.pdf)
- Zaščita manjšin v Sloveniji* (2001), Spremljanje pridruževanja EU. Budimpešta: Open Society Institute.